

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Brigita
GELŽINYTĖ

Mąstymo performatyvumas Schellingo ir Hegelio filosofijoje

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,
Filosofija (H 001)

VILNIUS 2020

Disertacija rengta 2016–2020 metais Vilniaus universitete
Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Tomas Sodeika (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001)

Gynimo taryba:

Pirmininkas – **prof. dr. Rita Šerpytytė** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001).

Nariai:

Doc. Danutė Bacevičiūtė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001).

Doc. Mintautas Gutauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001).

Prof. Gintautas Mažeikis (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001).

Prof. dr. Jason M. Wirth (Sietlo universitetas, JAV, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001).

Disertacija ginama viešame gynimo tarybos posėdyje 2020 m. spalio mėn. 30 d. 10 val. Vilniaus universiteto, Filosofijos instituto 201 auditorijoje. Adresas: Universiteto g 9/1, Vilnius, Lietuva, tel.; el. paštas fsf@.fsf.vu.lt

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus Universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIUS UNIVERSITY

Brigita
GELŽINYTĖ

Performing Reason in Schelling and Hegel

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
Philosophy (H 001)

VILNIUS 2020

This dissertation was written between 2016 and 2020 at Vilnius University

The research was supported by Research Council of Lithuania.

Academic supervisor:

Prof. Dr. Tomas Sodeika (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001)

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Dr. Rita Šerpytė (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001)

Members:

Assoc. Prof. Danutė Bacevičiūtė (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001)

Assoc. Prof. Mintautas Gutauskas (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001)

Prof. Dr. Gintautas Mažeikis (Vytautas Magnus University, Humanities, Philosophy – H 001)

Prof. Dr. Jason M. Wirth (Seattle University, Humanities, Philosophy – H 001)

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 10 am on the 30th of October, 2020 in Room 201 of the Department of Philosophy. Address: Universiteto st. 9/1, Vilnius, Lithuania

e-mail: fsf@fsf.vu.lt

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of Vilnius University, as well as on the website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

SANTRAUKA

„Žmogus neribotai pranoksta žmogui“ rašė Pascalis. „Bet jei jis pranoksta save per daug, jis nepranoksta savęs visai“ – yra pridūręs Jean Luc-Nancy¹. Šiuolaikiniame beveik visų galimų perviršių pasaulyje riba, rodos, tėra be galo nykstantis negatyvus dydis – tai, kas nuolatos peržengiama, panaikinama ar perbrėžiama iš naujo, sykiu patį apibrėžtumą paverčiant laisvai konvertuojama valiuta. Net staigus valstybių sienų iškilimas ir įvairių apribojimų atsiradimas pandemijos akivaizdoje tik dar labiau apnuogino vis augančią žmogaus neapibrėžtumo, delokalizacijos ir dviprasmiškumo būseną. O ir neseniai teoriniame diskurse pasirodžius įvairiems vadinamųjų naujųjų materializmų, spekuliatyviųjų realizmų, transhumanistinių ir posthumanistinių posūkių vėliavnešiams, suvokėme susidūrę su būtinybe permąstyti ir iš naujo apibrėžti žmogaus bei racionalumo sąvokas antropoceno sąlygomis. Tačiau ne mažiau svarbus pasirodė ir visa tai lydintis pačios savimonės klausimas, t. y. kaip apskritai įmanoma apmąstyti šią kintančią sąmonę? Kokiais kriterijais remiantis ir iš kokios vietos kalbant tai galima padaryti, jei tai, kas sprendžia ir nustato šiuos kriterijus, pats yra užklausias? Dar daugiau, ar žmogaus protas gali save apibrėžti ir pagrįsti savo teiginių legitimumą remdamasis net ir tuo, kas pranoksta jį patį, pavyzdžiui, mokslo ir technologijų pasiekimais? Bet galbūt technikos klausimą šiuo atveju galima svarstyti ne tik „išsitęsusios“ sąmonės kontekste, bet ir jos *perviršio* atžvilgiu? Ir ypač, besaikės diskurso ir technikos gamybos kontekste, kai medijų ir technologijų pagalba diskursas yra generuojamas milžinišku greičiu, ir bet kuri prasmė bet kada gali virsti bet kuria kita. Tokiu būdu besiformuojantis nekontroliuojamas kontrolės mechanizmas, parafrazuojant Nancy, liudija nuo paties savęs atsijusį protą. Atsijusį nuo savo paties ribos kaip savo galimybės – tai pamatinė filosofinė nuostata suformuluota dar Kanto, mąstymo ribos sąvoką esmingai susiejusio su savimonės ir tikrovės apibrėžtumo

---

¹ <https://krit.hypotheses.org/1051>

problema. Atitinkamai toliau tęsiant svarstymus šia linkme, kantiškoji refleksyvumo ir savimonės problema šiuolaikinės filosofijos kontekste iškyla kaip paties filosofinio diskurso apibrėžties, jo ribų ir autonomijos klausimas.

Mąstymą atskirdamas nuo pažinimo ir parodydamas, kad mąstymui gali būti prieinamas tik tas turinys, kuris jam *gali būti* prieinamas, kad pažinti protas gali tai, ką jis *gali* pažinti, ribą Kantas pavertė tuo horizontu, kuriame būtis gali reikštis ir įgyti apibrėžtumą. Atitinkamai tokiems pokantinės tradicijos tęsėjams kaip Fichte, Schellingas ir Hegelis, ši paradigminė Kanto transcendentalizmo nuostata, spekuliatyvų mąstymą apribojanti patyrimo galimybės sąlygų horizonte, jo pastanga parodyti, jog būtis visų pirma yra *besireiškianti* būtis (atsiranda skirtumas tarp *Realität* ir *Wirklichkeit*), pasirodė esmingai susijusi su sau besireiškiančios ir save veikiančios savimonės problema. O tai savo ruožtu ją atvėrė kaip labiausiai išlaisvinančią ir labiausiai ribojančią galią. Taigi būtent šis laipsniškas idealistų, šiuo atveju Schellingo ir Hegelio, perėjimas nuo grynai epistemologinių-formalių tikrovės apibrėžčių tyrinėjimo prie pačios savimonės ontologiškumo klausimo, t. y. prie jos aktyvumo problemos, kaip tikrovę steigiančio, ją legitimuojančio ir sykiu save ribojančio matmens – yra pagrindinė šios disertacijos ašis. Taip centre atsiduria klausimas, kaip mąstymas gali save apibrėžti, jei savo veiklą jis visuomet aptinka *in medias res*? Kaip jis išlieka tapatus pats sau, nepaisant savo nuolatinių transformacijų?

Kita vertus, pačią disertacijos intrigą kuria tai, kad Schellingas ir Hegelis iš Fichtes perimtą savimonės aktyvumo (*Tathandlung*, t. y. ego faktiškumo, neatsiejamo nuo jo paties veikimo) argumentą eksplikuoja skirtingai: atsispirdami nuo tų pačių prielaidų numato skirtingas galimybes atsakyti, kaip *mąstymas pats save apibrėžia, kaip nustatomos jo ribos ar koks jo santykis su tikrove*. Ši Schellingo ir Hegelio kontroversija išlieka viena opiausių temų tiek pastaraisiais dešimtmečiais itin pagausėjusių klasikinės vokiečių filosofijos tyrinėjimų kontekste, tiek svarstant modernybės krizės ištakų problemas. Nesutariama, nei kiek vėlyvojo Schellingo pateikta

Hegelio ontologinės logikos kritika iš tiesų nužymi iki šiol nesibaigiančio modernybės projektų žlugimo pradžia, nei atvirksčiai, kiek paties Hegelio dialektika šiuo požiūriu išlieka atvira kaitai ir leidžia apmąstyti savo pačios istoriškumą. Visgi šioje disertacijoje iš esmės siekiama ne supriešinti, sugretinti ar „išspręsti“ šią kontroversiją vieno ar kito autoriaus naudai (kaip kad, deja, įprastai daroma šiuolaikinių tyrinėjimų kontekste). Veikiau priešingai, per mąstymo performatyvumo perspektyvą, jų santykį siekiama persvarstyti kaip tos pačios figūros dėmenis, kurie vienas kitą papildo ir leidžia eksplikuoti tai, kas kito autoriaus lieka neartikuluota ar nepastebėta. Šitaip centre atsiduria priešingomis kryptimis vystomų, tačiau nuosekliai bendrų prielaidų pagrindu besiremiančių įžvalgų koegzistavimo galimybės klausimas, kuris leidžia iš esmės perorientuoti ir išplėsti pačios Schellingo-Hegelio kontroversijos probleminį ir metodologinį žiūros lauką. Susidomėjimas šiais vokiečių idealizmo autoriais pastaraisiais dešimtmečiais išties augo daugelyje sričių, pamažu atsisakant paradigminių ontoteologinių modelių, kurie ilgą laiką buvo pasitelkiami interpretuojant šiuos autorius. Dar daugiau, nepaisant šių tyrinėjimų istorinės svarbos, išryškėjo jų potencialas ne tik svarstant subjektiškumo ir sąmonės transformacijas šiuolaikiniame pasaulyje, bet taip pat ir tikslinant tokias pastaruju metu nūdienos filosofiniame diskurse itin vartojamas filosofemas kaip spekuliatyvumas, koreliacionizmas, realybė ar tikrovė. Idealistų pastanga apmąstyti proto savi-apibrėžties galimybę per tai, ką jie vadina pačios „sąmonės patirtimi“ (*Erfahrung des Bewusstseins*), jų siekis parodyti, kaip mąstymas aktualizuojasi tapdamas savo paties įvykiu – gali būti suvokta kaip galimybė iš savimonės perspektyvos permąstyti vis gilėjančią tikrovės apibrėžtumo krizę. Tad šiuo atžvilgiu bendras šio tyrimo dėmesys tam, kas įvardijama kaip *spekuliatyvaus mąstymo performatyvumo problema*, iš esmės yra pastanga mąstyti tokių šiuolaikinių po-dekonstrukcinių vokiečių idealizmo interpretuotojų kaip Jean-Luc Nancy, Catherine Malabou, Philippe Lacoue-Labarthe, Giorgio Agambenas, Werneris Hamacheris ar Rodolphe Gasche kryptimi.

Viena vertus, taip ieškoma alternatyvių būdų įtraukti šiuos autorius į konstruktyvų dialogą sprendžiant nūdienos problemas, kita vertus, reaguojant į pastaruoju metu suintensyvėjusį kritinį toną vokiečių idealizmo autorių atžvilgiu.

Disertacijos tikslas ir uždaviniai. Pagrindinis šios disertacijos tikslas yra ištirti, *kokiu mastu kantiškasis mąstymo ribų klausimas gali būti eksplikuotas per sąmonės performatyvumo perspektyvą, kuri per Fichtes Tathandlung interpretaciją išryškėja Schellingo ir Hegelio filosofijoje*. Siekiant šio tikslo, įgyvendinami atitinkami uždaviniai:

- Pirma, lokalizuoti Fichtes, Schellingo ir Hegelio pozicijas pokantinės filosofijos kontekste eksplikuojant Kanto proto kaip autonomiško įstatymų leidėjo, gebančio apibrėžti savo ribas sampratą; taip pat identifikuoti trečiosios Kanto kritikos pagrindines prielaidas, jų reikšmę tolesnei idealistų pastangai formuluojant pozityvią laisvės sąvoką ir grindžiant praktinio proto prioritetą.
- Antra, rekonstruoti pagrindinius Fichtes atliktos Kanto filosofijos interpretacijos momentus, atskleidžiant kaip Fichte radikalizuoja Kanto sintetinio apercėpcijos vienumo funkciją pasiūlydamas *Tathandlung* (fakto-veiksmo) principą; parodyti, kaip pereinama nuo save ribojančios prie save steigiančios (*Selbst-setzung*) sąmonės.
- Trečia, išryškinti svarbiausius ankstyvojo Schellingo ir Hegelio pateiktos Fichtes filosofijos kritikos argumentus, įvertinti joje eksplikuojamą ontologinį subjektiškumo statusą, Fichtes savimonės aktyvumo sampratą ir jos santykį su tikrove.
- Ketvirta, ištirti, kaip save ribojančio mąstymo klausimas gali būti peraiškintas per save įtarpinančio mąstymo perspektyvą pasitelkiant Schellingo ir Hegelio argumentus bei atitinkamai nustatyti, kokią modifikuotą savimonės performatyvumo sampratą tai implikuoja:
  - Svarstant mąstymo savęs apibrėžimo galimybę;
  - Keliant metodo, pradžios ir spekuliatyvaus mąstymo iniciacijos klausimą;

- Savimonės kaip santykio su savimi ir jos transformacinio potencialo atžvilgiu;
- Penkta, nustatyti ir apibrėžti Schellingo ir Hegelio tarpusavio santykio specifiškumą atsižvelgiant į jų savimonės aktyvumo sampratas; taip pat įvertinti, kiek jų santykis ir pozicijų gretinimas leidžia patikslinti ir išplėsti Fichtes *Tathandlung* performatyvumo matmenį.

Tezė ir ginami argumentai. Disertacijoje siekiama parodyti, jog *Schellingo-Hegelio tandemas, traktuojamas kaip paradigmė vokiečių idealizmo figūra, mąstymo performatyvumą leidžia atskleisti per jo aformatyvų, įvykišką ir liminalinį pobūdį.* Tai padaryti mėginama laikantis alternatyvios strategijos nei numato vis dar tebevyraujantys interpretaciniai idealizmo naratyvai apie savo imanentinėse apibrėžtyse įkalintą subjektą, ontologiją, suredukuotą į epistemologiją, baigtinybės ir patyrimo nuprasminimą. Veikiau priešingai, disertacijoje parodoma, kad mąstydami pokantinės filosofijos kontekste, Schellingas ir Hegelis iš esmės remiasi tokia sąmonės performatyvumo (ar performatyviai steigiamos sąmonės) prielaida, kuri moderniąją nuo Dekarto susiformavusią tikrovės reprezentavimo, išradimo ir konstravimo sampratą leidžia peraiškinti atsižvelgiant į jos dinaminį modalumą, t. y. į jos *atlikimą (įsitraukimą, inicijavimą ir intensyvumą)*. Tai mėginama padaryti keliais etapais, kurie pagal išsikeltus uždavinius ir pagrįsti siekiamus teiginius atitinkamai struktūruoja ir patį disertacijos dėstymą. Pirmame skyriuje svarstant Kanto ir Fichtes įžvalgą siekiama apibrėžti svarbiausias problemines sąvokas sykiu šitaip užymint pamatines prielaidas ir poleminius kontūrus tolimesnei Schellingo ir Hegelio diskusijai:

- Parodoma, jog Kanto transcendentalinės dialektikos išsklaida leidžia teigti, kad spekuliatyvus protas riboja save ne išoriškai nustatydamas tam tikras savo taikymo ribas, bet veikiau yra ribojamas paties savo patyrimo. Atitinkamai trečioji Kanto kritika, skirta sprendimo galios svarstymui, atveria galimybę tiesos sąvoką svarstyti ne tik kaip pažintinį konceptualiai apibrėžiamą santykį, bet kaip santykį, besiklostantį

autonomiškos iki-kognityvinės sprendimo galios pagrindu, kuris leidžia pagrįsti save kaip laisvės veikimą (*Wirkung*) gamtoje.

- Išryškinama, kaip Fichte radikalizuoja Kanto sintetinio apercepcijos vienumo funkciją per savo *Tathandlung* (fakto-veiksmo) idėją, suponuojančią auto-referentišką savimonės judėjimą, kuris išlieka tapatus tiek, kiek pats save veikia. Šioje vietoje remiamasi Rodolphe Gasche (1986, 1998) pastanga atskleisti *tetinę* Fichtes save steigiančio mąstymo (*Setzung*) dimensiją, kuri leidžia išplėsti performatyvumo sąvoką anapus reprezentacijos ir turinio klausimo.
- Aptariant svarbiausius ankstyvojo Schellingo ir Hegelio Fichtes kritikos argumentus parodoma, kad Fichtes save ribojantis *Ego* – nepaisant pozityvaus šios įžvalgos indėlio siekiant išryškinti *tetinę* savimonės veiklą – vis dar tebesilaiko hipostazuoto subjektyvumo prielaidos ir todėl lieka užsklęstas idealybės plotmėje. Tuo tarpu Schellingas ir Hegelis siaurą Fichtes ribos sąvoką, suprantamą kaip sąlygiška ir privacinė *Schranke*, išplečia iki absoliučios *Grenze* sampratos.

Toliau atitinkamai 2-ajame skyriuje mėginama atskleisti, kaip vėlyvojo Schellingo ir Hegelio spekuliatyvumo sampratos, užuot prieštaravusios viena kitai ar subordinuojančios viena kitą, svarstomos kartu leidžia atpažinti išbaigtą performatyvaus savimonės judėjimo modelį. Taip sykiu patikslinama ir paties performatyvumo sąvoka, kuri šiuo atveju skleidžiama trimis aspektais – per *autoreferentiško judėjimo*, *įvykiškumo* ir *modalumo* matmenis, taip atskiriant ją nuo veikimo, suprantamo kaip mechaninis ar išorinis tam tikrų veiksmų atlikimas:

- Pirma, apibrėžtumo problemos atžvilgiu Schellingas ir Hegelis parodo, kad sąvoka (*Begriff*) nėra apibrėžta forma, o autoreferentiškas nuolatinis savęs apibrėžinėjimo vyksmas (*begreifen*), pranokstantis bet kokią konkrečią sąvoką ar apibrėžtį. Šiai argumento daliai artikuliuoti pasitelkiama *aformatyvumo* sąvoka, leidžianti atskleisti pačios savimonės neapibrėžtumo dimensiją.

- Antra, svarstant spekuliatyvosios logikos metodo ir pradžios klausimą Schellingo ir Hegelio mąstyme, išryškėja pradžios kaip įvykio, kaip *initium* pirmumas *principium* galimybės svarstymo atžvilgiu. Atsiranda galimybė kalbėti apie mąstymą, kuris tampa savo paties įvykiu, inicijuojamu savo vyksmo metu.
- Trečia, sąmonės transformacinio potencialo klausimo atžvilgiu, Schellingo-Hegelio perspektyva numato liminalumo dimensiją, kuri išlieka anapus aktyvumo ir pasyvumo, bei nesileidžia būti dialektiškai apropriuojama. Taip atsiranda galimybė savimonės auto-reprezentacijos klausimą persvarstyti nebe episteminio turinio režimu, o modalumo terminais.

Tyrimo metodika. Argumentacinė disertacijos matrica plėtojama keliais sluoksniais: lokalizuojant Schellingo ir Hegelio mąstymą pokantinės filosofijos kontekste bei savimonės klausimą tematizuojant per ribos ir performatyvumo filosofemas.

Viena vertus, siekiant išryškinti Kanto įžvalgų reikšmingumą ir jų tęstinumą idealistų mąstyme svarstant praktinio ir teorinio proto vienovės klausimą, remiamasi tokių šiuolaikinių idealizmo tyrinėtojų kaip Karin de Boer (2004, 2015), Dalia Nassar (2013), Alan White (1983) ar Gerard Gentry (2019) pozicijomis. Kita vertus, problemine tyrimo ašimi pasirinkta performatyvumo sąvoka yra ganėtinai nesenas išradimas. Pirmiausia ji pradėjo cirkuliuoti kalbos filosofijos baruose ir tik nuo antros praėjusio amžiaus pusės (Austin 1962). Palaipsniui ji išplito tiek anglosaksų, tiek kontinentinės filosofijos diskurse, už kalbotyros ribų, ir buvo plačiai naudojama tokių skirtingų autorių kaip J. Searle'o, J. Derrida, J. Habermaso ar J. Butler darbuose, kol galiausiai įsitvirtino kaip bendrinė sąvoka. Tapusi parankiu konceptualiniu „įrankiu“, ši sąvoka netrukus leido iš naujo apsvarstyti tuos filosofijos istorijos momentus būdingus antikos ar viduramžių mąstymo tradicijoms, kur kalba, sąvokos, logika ar subjektiškumas yra svarstomi visų pirma *veiksmo, atlikimo ir turinio steigties* aspektu, o ne kaip tai, kas paprasčiausiai įvardija, aprašo, nurodo ar ką nors išreiškia (Cassin 2014). Tai tokios išraiškos/veiksmai/situacijos, kurių neįmanoma įvertinti remiantis tiesos ar adekvatumo kriterijais, nes

pačiu savo įvardijimo judesiu ar atlikimu jie įsteigia tai, į ką nurodo. Kitaip tariant, užuot vien „įvardiję tai, kas regima“, jie „paverčia regimu tai, kas įvardijama“ (Cassin). Šia prasme suprantama kaip autoreferentiška struktūra, performatyvumo sąvoka pasirodo susijusi ne tiek su veiksmu, kiek su pačiu *veikimu*. Tad atitinkamai ir šiai disertacijai reikšmingas modernusis cogito neretai yra laikomas performatyvia struktūra, kadangi reflektyvioji sąmonė, pati sau būdama vieninteliu tikrumo ir tiesos kriterijumi, artikuluodama savo būklę sykiu ją šitaip ir įsteigia (Šaulauskas 2013; Šerpytė 2020). Visgi reikia pastebėti, jog šioje disertacijoje šios sąvokos nesiekama taikyti vien retrospektyviai, t. y. mėginant įvertinti, kiek Schellingo ir Hegelio savimonės samprata „atitinka“ ir „dera“ su šiuolaikinėmis performatyvumo interpretacijomis, šitaip rizikuojant neįvertinti jų pačių argumentų originalumo – tokių redukcionistinių skaitymo strategijų pavojus ir ribotumą puikiai atskleidė dar F. Beiseris (2007), tokius reiškinius įvardijęs kaip neretai pasitaikančia „pilvakalbystės praktika“. Tad šiame tyrime remiantis pačių autorių išvalgomis ir nūdienos tyrinėtojų interpretacijomis bent trimis aspektais siekiama patikslinti ir pačią performatyvumo sąvoką:

i) Rodolphe Gasche (1986, 1998) pademonstravo tokios strategijos efektyvumą parodydamas, kaip Fichtes *Setzung* principo performatyvumas gali būti peraiškintas graikiškojo *thesis* prasme. Tokiu būdu atsivėrė galimybė idealistinę savimonės sampratą interpretuoti jau nebe save grindžiančio, betarpiškai save laiduojančio absoliutaus žinojimo ar visą tikrovę savo imanentinėse apibrėžtyse ištirpdančio absoliutaus subjekto rėmuose, kaip kad numato vis dar gajūs filosofijos istorijos naratyvai. Veikiau priešingai, parodant, jog ši savimonė geba užklausti save kur kas radikaliau ir veikti ne vis didesnio žinojimo objektyvavimo režimu, o būtent įsisaugojusios proto negalimybės savęs pagrįsti ir apibrėžti anapus savo aktualaus veikimo. Kitaip tariant, Gasche prieiga leidžia radikalizuoti Fichtes *Tathandlung* principą keliant klausimą, kaip pats šis veiksmas-faktas gali būti suvoktas ir duotas kaip toks paties šio veiksmo metu, kuriame pats subjektas, užuot buvęs vien performacijų šaltiniu, veikiau tampa

tu, kas yra performatyviai įsteigiama mąstymo vyksme. Atitinkamai šioje disertacijoje tokia strategija yra vystoma toliau, svarstant ir interpretuojant Schellingo ir Hegelio pozicijas.

ii) Nagrinėjant apibrėžtumo klausimą, disertacijoje pasitelkiama Wernerio Hamacherio (1997, 1998) pasiūlyta *aformatyvumo* sąvoka, kuri šiuo atveju leidžia artikuliuoti idealistinei savimonei būdingą neapibrėžtumo, formos atvirumo dimensiją. Užuoat paprasčiausiai save steigianti ar savo pažintiniais aktais savo turinius produkuojanti, sykiu ji pasirodo kaip išformuojanti ir destabilizuojanti (*de-positing, pre-posing*) galia, tiek įgalinanti apibrėžtumą, tiek neleidžianti jam įgyti išbaigto pavidalo. Suprantama kaip formavimo procesas, kuris pats lieka beformis, jis veikia *leidžia* kažkam įvykti, užuoat pats tai įvykdydamas. Arba: leidžia vykti, bet neleidžia į-vykti.

iii) Spekuliatyvaus mąstymo metodo ir pradžios klausimą siekiant išskleisti per jo įvykiškumo dimensiją, iš dalies sekama Jean-Luc Nancy (1998, 2001) pasiūlyta Hegelio *Geschehen* interpretacija, kuri įvykio sąvoką šiuo atveju leidžia svarstyti anapus „esmės, pagrindo, subjekto logikos“.

iv) siekiant atskleisti idealistinės savimonės liminalinio angažuotumo pobūdį, kuris atsiduria anapus aktyvumo ir pasyvumo, viena vertus, remiamasi tuo, ką Philippe Lacoue-Labarthe'as (1989) įvardija spekuliatyvumo katarsiu ir cezūra. *Liminalumo* terminas vartojamas remiantis etnografo Arnoldo van Gennepo (1960) apibrėžimu. Šią sąvoką jis vartojo norėdamas aprašyti tuos reiškinius ir patirtis, kuriems būdingas dviprasmiškumas ir neapibrėžtumas kaip kad, tarkime, esti vykstant perėjimo, iniciacijos ritualams. Ji žymi pereinamąją būseną, „stovėjimą ant slenksčio“ tarp skirtingų tapatybių, struktūrų ir formų. Šiuo atveju svarbu tai, jog antropologas Victoras Turneris vėliau šią sąvoką patikslino parodydamas, kad šios ribinės patirtys nebūtinai turi pereiti į apibrėžtumą ar būsenos pasikeitimą (plg. Turner 1974).

Tyrimo vertė ir naujumas. Šio tyrimo naujumą ir reikšmę galima vertinti bent trimis aspektais. Visų pirma, reikia pastebėti, jog klasikinės vokiečių filosofijos tyrinėjimų kontekste svarstant

Schellingo ir Hegelio santykį po 1807 m. neretai laikomasi *diachroninio* arba evoliucinio interpretacinio modelio. Kitaip tariant, iš esmės orientuojamasi į kurio nors vieno autoriaus kito įveikos, „peržengimo“ ar subordinacijos klausimo svarstymą. Tai reiškia, jog arba yra ginama pozicija, jog Schellingą pagrįsta traktuoti kaip pereinamąją vokiečių idealizmo figūrą tarp Fichtes ir Hegelio, kitaip tariant, kaip *proto-hegelininką* (e. g. K. Brinkmann, S. Rosen, S. Houlgate, R. Pippin, A. White), arba jo idėjas vertinant iš post-hegelistinės perspektyvos, peržengiant idealistinės filosofijos orientyrus ir iškeliant hegelistinių sistemų bei pačios modernybės mąstymo paradigmos nepakankamumą ir ribotumą. (e. g. T. Tritten, Ch. Asmuth, J. M. Wirth, B. Freydberg, B. Matthews, M. Frank, W. Schulz). Vis dėlto toks diachroninis modelis neretai yra konstruojamas perdėm neatsižvelgiant į genetinius, istoriškai susiklosčiusius bei konceptualinius Schellingo ir Hegelio mąstymo sąlyčio taškus. Tiek, kiek šie svarstymai susiję su jų savimonės samprata, problemiškas glūdi tame, jog net ir judėdami priešingomis kryptimis, jie visgi juda ta pačia trajektorija ir remiasi ta pačia idealistine spekulatyvaus mąstymo logika. Taigi siekiant išvengti vienpusių redukcinių schemų, kurios vienaip ar kitaip „išspręstų“ jų *prima facie* pozicijų nesuderinamumą, šioje disertacijoje taikoma alternatyvi – *sinchroninio* skaitymo strategija, leidžianti pamatyti pačios idealistinės logikos dialektinį judėjimą. Šitai atsiveria galimybė Schellingo-Hegelio kontroversiją vertinti nebe pozicijos pranašumo ar subordinacijos aspektu, o veikia kaip tam tikrą inversiniu ar chiazminiu santykiu besiklostančią struktūrą. Tokia perspektyva išryškina tuos momentus, kuriuose Schellingas ir Hegelis papildo vienas kitą, vienas per-skaito ir per-rašo kitą, vienas eksplikuoja tai, kas lieka nutylėta kito. Reginti tai kaip vientisą judėjimą, atsiskleidžiančią pačios spekulatyvosios logikos „elastingumo“ potencialas, sykiu atveriantis ir kitą probleminį horizontą. Nes užuot išsaugojusi mąstymo ir būties izomorfiškumą, pati dialektika čia pasirodo esanti dialektiška. Taigi vietoj to, jog tikrovės klausimas būtų paliktas vien, anot Hegelio, „proto malonei“ arba išstatytas „proto bedugnei“, kaip

tai suprato Schellingas, šių autorių suvedimas į dialogą suteikia galimybę mąstyti *tarp* šių dviejų kraštutinių šitaip sykiu atveriant dar neišnaudotą spekuliatyvosios idealistinės logikos potencialą.

Antra, mėginimas Schellingą pristatyti kaip Hegelio „porininką“ ar kartais net kaip savotišką antrininką, taip pat turi dvejopos reikšmės. Viena vertus, tai prisideda prie pastaruoju metu augančio susidomėjimo Schellingo filosofija apskritai ir ypač jos vėlyvuju laikotarpiu, kuris, palyginti su Hegelio filosofijos tyrinėjimų mastais, vis dar priklauso periferijai. Vėlyvojo Schellingo negatyvosios-spekuliatyvosios filosofijos sampratos svarba, neapibrėžtumo ir potencialumo interpretacijų aktualumas nagrinėjant moderniąją savimonę buvo pripažinti tik visai neseniai. Kita vertus, toks Schellingo ir Hegelio pozicijų „sintetinimas“ taip pat prisideda ir prie naujausių Hegelio interpretacijų, kuriose bandoma išryškinti tas jo mąstymo dimensijas, kuriose būtų atsižvelgiama į atsitiktinumo, ateities, negatyvumo ar formos mutabilumo problemas - visa tai, kas atsiduria anapus įprastų nyčiškų-heideggeriškų filosofijos istorijos naratyvų. Tokie šiuolaikiniai originalūs autoriai kaip jau minėti Catherine Malabou, Jean-Luc Nancy, Giorgio Agambenas ar Werneris Hamacheris yra linkę interpretuoti Hegelio idėjas atsietai nuo Schellingo. Tuo tarpu, kaip ne sykį yra pastebėję Christopheris Laueris (2010), Miklosas Vető (1998), Tomas Rockmore'as (2000), tai, kas Hegelio tekstuose aptinkama glūdint tik implicitiškai, Schellingas formuluoja kur kas aiškiau ir tiksliau (ir atvirkščiai). Kitaip tariant, Schellingo įtraukimas į šias diskusijas gali suteikti konceptualinių įrankių toms interpretacijoms vystyti toliau, taip leidžiant nagrinėjamas problemas svarstyti atsižvelgiant ir į pačios tradicijos imanentinę kritiką. Kita vertus, Hegelio įtraukimas ne tik į ankstyvojo, bet ir į vėlyvojo Schellingo tyrimų lauką taip pat leidžia patikslinti problemišką Schellingo perskyrą tarp negatyvosios ir pozityvosios filosofijos – tai pamatinis klausimas, kuris ant kortos iš esmės pastato kone pačią idealizmo paradigmą.

Trečia, mąstymo performatyvumo sąvoka, kuri yra persvarstoma šioje disertacijoje, taip pat yra bandymas prisidėti prie nūdienos diskusijų

apie paties performatyvumo prigimtį ir sąlygas. Nuo tam tikrų išraiškų statuso svarstymo šios sąvokos taikymą išplečiant iki pačios galimybės nustatyti (ar įsteigti) tam tikrą *nomos*, tvarką, taisyklę ar suteikti formą, keliamas pačios filosofijos klausimas: kaip mąstymas tampa pajėgus save apibrėžti savo paties ištekliais (laikantis kantiškos nuostatos, kad tai yra filosofavimo *conditio sine qua non*), kaip jis pagrindžia savo teiginius ir kaip nustato savo santykį su pasauliu? Tokiu būdu šiame tyrime plėtojama performatyvumo samprata pasirodo tiesiogiai susijusi su laisvės, mąstymo ribų ir saviapibrėžties problemomis. Performatyvumą atskiriant nuo paprasto atlikimo, suprantamo kaip mechaninis ar išorinis tam tikrų judesių vykdymas, ši sąvoka suprobleminama auto-referencijos požiūriu, nes tokio performatyvumo atskaitos taškas negali būti visiškai nustatytas, jo vyksmas sutampa su pačios logikos įsisteigimu, o ne atvirkščiai.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS DISERTACIJOS TEMA

- „*Wille in dem Willen: Determinacy and Freedom in Schelling's Freiheitsschrift*“ (forthcoming) in: *Schelling on Freedom and Creation*. Ed. Dennis Vanden Auweele and Henning Tegtmeier. Frommann: Holzboog.
- „Integrity and Judgment: Some Gebserian Reflections on Schelling and Hegel?, (forthcoming) in: *The Decline of Instrumental Reason*, ed Pat Arneson. Nova Science Publishers: New York.
- „Fichte's Critique in Early Schelling and Hegel, or a Moment of Dead and Lost God that has to Remain but a Moment“, (forthcoming) in *Lo Sguardo XXX, Schelling's becoming system. Themes and perspectives* (Creative Commons CC BY-NC-ND 3.0)
- “When the Mirror Breaks: On the Image of Self-Consciousness in Hegel and Schelling”, (2020) in: *Comparative and Continental Philosophy*, Vol. 12, Routledge, Taylor & Francis Group. 102-117. ISSN: 1757-0638 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17570638.2020.1772450>
- „Hegelio smėlio knyga, arba Apie pradžią ir jos negalimybę“, (2018) in *Kultūra ir Religija*, nr. 14-15. Vilnius: VU leidykla. 89-99.
- „Schelling vs. Hegel: Negativity in Inversion“, (2018) in *Filosofia Unisinos Journal of Philosophy*, may/aug, 19(2). 156-160.
- „M. Merleau-Ponty *la chair du monde* ir Schellingo *barbarische Prinzip* genetinės paralelės“, (2016) in: *Logos*, nr. 87. Vilnius. 194-202.

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p.: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Tiražas 25 egz.